

TÜRKİYE'DE SEÇİME VE GELENEKSEL OLMAYAN SİYASAL FAALİYETLERE KATILIMI ETKİLEYEN BİREYSEL SEVİYE FAKTÖRLER*

Yrd. Doç. Dr. Özge Çelik Russell

Gazi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Öz

Türkiye’de seçime katılma ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılma üzerinde etkili olan bireysel seviye faktörler konusundaki bilgimiz sistematik olarak toplanmış mikro seviyedeki verilerin eksikliği nedeniyle sınırlıdır. Bu çalışmada seçime katılım ve geleneksel olmayan katılımı ilişkili bireysel seviye faktörlerin belirlenmesi için Türkiye Değerler Araştırması’nın 1996, 2007 ve 2011 verileri kullanılmıştır. Kaynak modeli, mobilizasyon modeli, siyasal güven ve siyasa tercihleri gibi temel açıklayıcı çerçeveler Türkiye örneğinde nicel yöntemler kullanılarak test edilmiştir. Çalışmada karşılaştırılan iki bağımlı değişkenden seçime katılım için lojistik, geleneksel olmayan katılım için doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Eğitim seviyesi, zaman içinde tutarlı olarak, seçime katılımı negatif, geleneksel olmayan katılımı pozitif ilişkilidir. Siyasal güven, geleneksel olmayan katılımı zaman içinde tutarlı olarak negatif, seçime katılımı bazı yıllarda pozitif ilişkilidir. Dernek üyelikleri, geleneksel olmayan katılımı zaman içinde tutarlı olarak pozitif, seçime katılımı bazı yıllarda pozitif ilişkilidir. Geleceğe yönelik siyasa tercihlerinden, ekonomik istikrar, seçime katılımı 2000’li yıllarda pozitif ilişkilidirken, ifade özgürlüğünün korunması geleneksel olmayan katılımı bütün yıllarda pozitif ilişkilidir. Bulgular, eğitim seviyesi arttıkça ve siyasal güven azaldıkça seçime katılımın daha az olası, geleneksel olmayan katılımın daha olası hale geldiğini; ekonomik istikrarın ülkenin birincil siyasa hedefi olarak değerlendirilmesinin seçime katılımı daha olası, ifade özgürlüğünün birincil hedef olarak değerlendirilmesinin geleneksel olmayan katılımı daha olası hale getirdiğini önermektedir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, Siyasal Katılım, Seçime Katılım, Eğitim, Siyasal Güven

Individual Level Determinants of Electoral Turnout and Unconventional Political Participation in Turkey

Abstract

Our understanding of individual level determinants of turnout and unconventional political participation in Turkey is limited due to lack of systematically collected micro level data. This study uses World Values Survey data on Turkey for years 1996, 2007, and 2011 to determine the factors associated with turnout and unconventional participation. Main explanatory frameworks such as the resource model, mobilization model, political trust, and policy preferences are tested in the Turkish case using quantitative methods. Education is associated negatively with turnout and positively with unconventional participation in all years. Political trust is consistently negatively associated with unconventional participation and positively associated with turnout in some years. Associational memberships are consistently positively associated with unconventional participation while the relationship is weaker for turnout. Among future policy preferences, economic stability is positively associated with turnout in 2007 and 2011, while protection of the freedom of expression is positively associated with unconventional participation in all years. Findings suggest that as education level increases and political trust decreases, turnout is less likely, while unconventional participation is more likely. Indicating economic stability as the principal policy aim increases the likelihood of turnout, while indicating the freedom of expression increases the likelihood of unconventional participation.

Keywords: Turkey, Political Participation, Turnout, Education, Political Trust

* Makale geliş tarihi: 21.01.2016
Makale kabul tarihi: 21.04.2016

Türkiye’de Seçime ve Geleneksel Olmayan Siyasal Faaliyetlere Katılımı Etkileyen Bireysel Seviye Faktörler

Giriş

Siyasal katılım demokratik siyasal sistemlerin hayat kaynağını oluşturur. Vatandaşlar siyasal katılım gerçekleştirerek doğrudan veya dolaylı olarak siyasal sistemin farklı seviyelerindeki siyasal kararları desteklerler veya bunlara karşı çıkarlar (Kaase ve Marsh, 1979: 42; Milbrath, 1965: 2). Bu anlamda siyasal katılım demokratik siyasal kurumların ve süreçlerin meşruiyetini muhakeme etmek için kullanılabilir temel bir değerlendirme ölçütüdür (Radcliff ve Davis, 2000: 132). Siyasal katılım oy verme, siyasi kampanyaya katılma, temsilcilerle bağlantı kurma gibi geleneksel biçimlerden imza kampanyasına katılma, boykot etme, grev yapma, gösteriye katılma gibi geleneksel olmayan biçimlere uzanan geniş bir tayfta yer alan davranışları kapsar (Milbrath, 1965: 23-29; Kaase ve Marsh, 1979: 42-45). Hem geleneksel hem de geleneksel olmayan siyasal katılım biçimleri vatandaşların siyasal kararlar ve siyasalara yönelik olumlu veya olumsuz tutumlarını siyasal süreçlerde otorite pozisyonunda bulunan aktörlere yansıtılmalarını sağlayan önemli kanallardır. Meşruiyet ve yasallık birbirleriyle ilgili ancak aynı olmayan kavramlar olduğu ölçüde, geleneksel olmayan siyasal katılım biçimleri içindeki protesto etkinlikleri demokratik kurumların işleyişine dair vatandaşların hoşnutsuzluğunu ifade eden yasal ve yasal olmayan siyasal eylemleri içerebilir (Kaase ve Marsh, 1979: 45). Geleneksel siyasal katılım biçimleri içindeki en önemli ve üzerine en çok araştırma yapılan oy verme eylemi de vatandaşların siyasal tercihlerini ve onlara sunulan siyasal seçenekler kümesinin niteliğine dair genel tutumlarını yansıtır. Bu anlamda oy verme eylemi, periyodik seçimlerde vatandaşların yaptığı parti tercihleri ve bizatihi oy verme eylemini gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri (seçime katılma) olmak üzere iki seviyede incelenir.

Bu çalışma Türkiye’de seçime ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılmaya etki eden bireysel seviye faktörlerin belirlenmesi ve karşılaştırılması üzerinedir. Geleneksel siyasal katılım biçimleri içinde seçime katılma ve geleneksel olmayan siyasal katılım biçimleri içinde özellikle protesto etkinliği niteliğinde olan siyasal eylemlere katılmaya etki eden bireysel seviyedeki faktörler araştırılmıştır. Siyasal katılımı etkileyen faktörler bu alandaki araştırmacılar tarafından makro ve mikro veriler kullanılarak analiz edilmektedir. Bu çalışmada siyasal katılıma etki eden bireysel seviye faktörlerin

belirlenebilmesi için Dünya Değerler Araştırması’nın üçüncü, beşinci ve altıncı dalgalarının Türkiye uygulaması olan Türkiye Değerler Araştırması’nın 1996, 2007 ve 2011 yılları verileri kullanılmıştır. Çalışmanın amacı, Türkiye’de seçime katılmayı ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılmayı etkileyen faktörleri karşılaştırmaktır. Bu çerçevede çalışmanın araştırma sorusu, Türkiye’de seçime katılmaya ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılmaya etki eden faktörlerin neler olduğudur. Seçime katılma ve ağırlıklı protesto etkinliği niteliğinde olan geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılmaya etki eden faktörlerin karşılaştırılması, siyasal katılım konusundaki en temel sorulardan birine yani kimlerin hangi siyasal katılım yollarını kullandığı sorusuna cevap verilebilmesi açısından önemlidir. Bu sorunun cevabı bize, dolaylı olarak, seçim sisteminin yapısının ortaya çıkardığı seçeneklerden ve siyasal karar alma süreçlerinin yapısının ortaya çıkardığı sonuçlardan kimlerin görece hoşnut kimlerin de görece hoşnutsuz olduğunu gösterebilir. Bu durumu dolaylı da olsa kestirmeye çalışmak bize vatandaşların siyasal sistemin niteliğine dair yönelimleri ve tutumları konusunda fikir verecektir.

Türkiye’de siyasal katılımı etkileyen bireysel seviye faktörler üzerine literatürde görece az sayıda çalışma vardır. Bu durumun temel nedenlerinden biri bütün araştırmacıların erişimine açık ve ulusal seviyede örnekleme dayanan mikro veri setlerinin çok az olmasıdır. Bu geçmişten bugüne sürekliliğini korumuş bir sorundur (Esmer, 2002: 92). Mikro veri kullanılarak Türkiye’de genel seçimlerdeki seçmen davranışına etki eden bireysel seviye faktörlerin araştırıldığı çok önemli çalışmalar yapılmıştır ancak bu çalışmaların tamamı seçmenlerin parti tercihleri üzerinedir (Esmer, 1995; Esmer, 2002: 92; Kalaycıoğlu, 1994; Kalaycıoğlu, 1999). Veri eksikliği sorunun ortaya çıkardığı bir başka sonuç da ülke karşılaştırmaları yapan ve siyasal katılımı karşılaştırmalı perspektifte anlamamızı sağlayan yayınlardaki mikro veriye dayalı analizlerde Türkiye’nin yer almamasıdır. Seçime katılma konusunda, Türkiye örneği üzerine yazarın bildiği kadarıyla sadece Ergun Özbudun’un 1976 yılında basılan *Social Change and Political Participation in Turkey* isimli eseri vardır. Özbudun (2015: 18)’un bu önemli çalışması da veri eksikliği sorunundan dolayı yerel oy verme oranları üzerine toplulaştırılmış verilerin kullanıldığı ekolojik analize dayanmakta ve dolayısıyla bireysel seviyedeki mikro faktörlerin tespit edilmesine olanak vermemektedir. Geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılım konusunda ise yazarın bildiği kadarıyla ülke nüfusunu temsil edebilen bir örneklem kullanılarak yetişkin bireylerden toplanmış mikro verilerin kullanıldığı bir çalışma mevcut değildir. Gençlerin

geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılımı üzerine yapılan çalışmalar ise betimleyici çalışmalardır ve açıklayıcı istatistiksel modeller kullanılmamıştır.¹

Bu çalışmada, karşılaştırılan siyasal katılım davranışları nicel araştırma yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. Karşılaştırmada iki ayrı bağımlı değişken kullanılmıştır: seçime katılma (oy verme) ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılma. Anlamlı bir karşılaştırma yapılabilmesi için her iki bağımlı değişken de aynı bağımsız değişken kümesi kullanılarak analiz edilmiştir. Bağımlı değişkenlerin yapılarındaki farklılıktan dolayı seçime katılma davranışı için lojistik regresyon ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılma davranışı için çoklu doğrusal regresyon analizleri kullanılmıştır. Her iki bağımlı değişken için de çalışmada kullanılan Türkiye Değerler Araştırması verilerinin her bir yılı için (1996, 2007, 2011) ayrı regresyon analizleri yapılmıştır. Böylece, farklı siyasal katılım davranışlarının karşılaştırılmasında zaman içindeki değişiminin de gözlenmesi hedeflenmiştir. Çalışmanın temel bulguları seçime katılma ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılma üzerinde eğitim seviyesi, siyasal güven duygusu ve geleceğe yönelik birincil siyasa tercihleri bakımından farklılıklar olduğudur. Eğitim seviyesi arttıkça ve siyasal güven duygusu azaldıkça seçime katılma daha az olası hale gelirken, geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılma daha olası hale gelmektedir. Ekonomik istikrarın ülkenin birincil siyasa hedefi olması gerektiğini düşünme seçime katılmayı daha olası hale getirirken, ifade özgürlüğünün ülkenin birincil siyasa hedefi olması gerektiğini düşünme geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılmayı daha olası hale getirmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde siyasal katılımı etkileyen bireysel seviye faktörlere ilişkin bir literatür incelemesi yapılmıştır. İkinci bölümde çalışmada kullanılan veriler ve yöntem üzerine bilgi sunulmuş, analizlerde kullanılan bütün değişkenlerin nasıl kodlandığı açıklanmıştır. Üçüncü bölümde seçime katılmaya etki eden faktörlerin belirlenmesi için kullanılan lojistik regresyon analizlerinin ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılmaya etki eden faktörlerin belirlenebilmesi için kullanılan çoklu doğrusal regresyon analizlerinin sonuçları sunulmuştur. Dördüncü bölümde üçüncü bölümdeki analizlerden elde edilen bulgular tartışılmıştır.

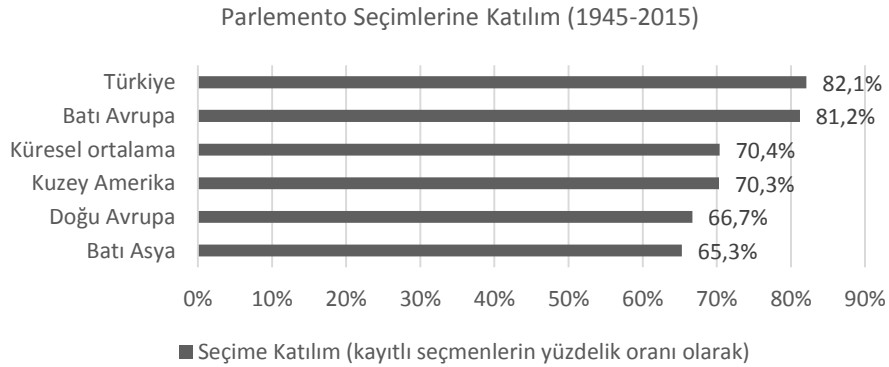
1. Literatür İncelemesi

Verba ve Nie (1972: 17)'in tespiti doğrultusunda siyasal katılımın üç ana bileşeni katılım seviyesi, katılım biçimleri ve katılımı kimlerin

¹ Bu paragraftaki tespitler bu çalışmanın yazarının gerçekleştirdiği literatür araştırmasından elde ettiği bilgilerle sınırlıdır.

gerçekleştirdiğidir. Siyasal katılım biçimlerinin seviyeleri bağlamsal faktörlere, özellikle de seçim kurumlarının yapısına ve siyasal kültüre bağlı olarak ülkeler arasında değişiklik gösterir (Geys, 2006; Almond ve Verba, 1963). Seçim kurumlarının yapısıyla ilgili olarak nispi temsil sistemlerinin, zorunlu oy verme kurallarının ve görece daha kolay yerine getirilebilen seçmen kaydı oluşturma koşullarının seçime katılım seviyelerine olumlu etkisi olduğu bulunmuştur (Blais ve Carty, 1990; Radcliff ve Davis, 2000; Blais ve Dobrzynska, 1998; Geys, 2006). Türkiye’de seçime katılma seviyesinin görece yüksek olmasına nispi temsil sisteminin, zorunlu oy vermenin veya oy vermenin genel olarak bir vatandaşlık görevi olarak görülmesinin ve seçmen kaydı oluşturma koşullarının oldukça kolay olmasının etki ediyor olabileceğini söylemek dayanaksız bir değerlendirme olmayacaktır. Türkiye’de 1945 ve 2015 yılları arasında gerçekleştirilen 14 genel seçimdeki seçime katılma oranlarının ortalaması kayıtlı seçmenlerin %82,1’idir.² Şekil 1’de 1945 ve 2015 yılları arasında Türkiye’deki parlamento seçimlerine katılım oranlarının ortalaması küresel ortalama ve bazı bölgesel ortalamalarla karşılaştırılmıştır. Türkiye’de parlamento seçimlerine katılma oranı Batı Avrupa oranı ile denk ve küresel ortalamadan yüksektir.

Şekil 1.

Kaynak: Sunulan veri görselleştirmesi International Institute for Democracy and Electoral Assistance (www.idea.int/vt/) sayfasında oluşturulmuştur.

² Genel seçime katılma oranlarının ortalaması International Institute for Democracy and Electoral Assistance (www.idea.int/vt/) sayfasındaki veri seti kullanılarak hesaplanmıştır. 1 Kasım 2015 genel seçimlerine ilişkin katılım oranları veri eksikliği nedeniyle hesaplamaya dâhil edilmemiştir.

Siyasal katılım biçimleri üzerine en çok kullanılan ayırım geleneksel ve geleneksel olmayan katılımdır (Sabucedo ve Arce, 1991: 94; Kaase ve Marsh, 1979: 45). Geleneksel siyasal katılım oy verme başta olmak üzere siyasal kampanyalara katılma, kampanyalara veya adaylara parasal destekte bulunma, siyasi temsilcilerle bağlantı kurma ve siyasal partilere üye olma gibi etkinlikleri içerir (Milbrath, 1965: 18; Verba ve Nie, 1972: 51-54). Geleneksel olmayan siyasal katılım ise imza kampanyasına katılma, boykot etme, greve katılma, siyasal gösteriye katılma, binaları işgal etme ve en uç noktada şiddet içeren eylemler gerçekleştirme gibi genellikle vatandaşların siyasal kararlara dair hoşnutsuzluğunu ifade eden etkinlikleri içerir (Marsh ve Kaase, 1979: 59). Geleneksel olmayan siyasal katılım biçimleri geleneksel siyasal katılım biçimlerine kıyasla daha heterojen ve tahmin edilmesi güçtür (Sabucedo ve Arce, 1991: 94).

Siyasal katılım davranışının mikro veri kullanılarak araştırıldığı çalışmaların bulguları ağırlıklı dört temel açıklayıcı yaklaşım çerçevesinde kavramsallaştırılan faktörlere işaret eder. Bu yaklaşımlar sırasıyla bireysel kaynakların, siyasal mobilizasyonun, siyasal güvenin ve siyasa tercihlerinin siyasal katılım üzerine etkileri üzerinedir. Bunlardan kaynak modeli en temel yaklaşım olarak değerlendirilir (Verba ve Nie, 1972) ve sosyo-ekonomik statü modeli olarak da adlandırılır (Schlozman, 2002: 442). Kaynak modeline göre, bir bireyin geliri, mesleği ve özellikle eğitimi ile siyasal katılım davranışı arasında güçlü bir ilişki vardır (Schlozman, 2002: 442). Bu yaklaşımın temel varsayımı siyasal katılım etkinliğinin bazı bireysel kaynaklara sahip olmayı gerektirdiği ve bu kaynaklara daha fazla sahip olan bireylerin daha fazla siyasal katılım gerçekleştireceğidir. Bireyin siyasal katılım gerçekleştirme kapasitesini onun gelir, meslek ve eğitim durumunun sağladığı para, zaman ve sivil beceriler olarak sıralanan kaynakların öncelikli olarak etkilediği temel fikirdir (Brady vd., 1995). Bunlar arasında özellikle daha yüksek eğitim seviyesi gelir ve meslek faktörlerini de etkilediği için bu faktörler için temsili değişken olarak kabul edilebilir. Verba, Schlozman ve Brady (1995) yüksek eğitim seviyesinin siyasal katılıma doğrudan etkisinin yanı sıra daha yüksek gelir seviyesine sahip olmayı, iş ortamında sivil beceriler edinmeyi, siyasete ilgi duymayı ve siyaset hakkında bilgi sahibi olmayı etkileyerek siyasal katılım üzerinde dolaylı da etkisi olduğunu bulmuşlardır (aktaran Schlozman, 2002: 442). Jackson (1995) da eğitim seviyesinin seçime katılma eylemine siyasal farkındalık, sivil yükümlülük hissi, siyasal etkililik hissi ve seçmen kaydı oluşturma durumu üzerinden dolaylı etki ettiğini bulmuştur.

Kaynak modelinin ardından mobilizasyon (devşirme) modeli de önemli bir açıklayıcı çerçeve oluşturur. Mobilizasyon modeli bireyin siyasal katılımına etki eden kişiler arası ilişki ağ bağlarıyla ilgilidir. Siyasetin konu olduğu bireylerarası etkileşimlerin içinde olan bireylerin siyasal katılım

gerçekleştirmeye teşvik olacağı veya mesleki, dini, kurumsal vb. belirli kişiler arası etkileşim ağ bağlarının içinde yer alan bireylerin siyasete katılmaya daha yüksek eğiliminin olacağı temel fikirdir (Norris, 2002: 26). Bu anlamda, dini servislere katılma, sosyal sermaye sahip olma ve siyasal parti, sendika, dini dernek ve diğer gönüllü kuruluşlara üyeliğin olması siyasal mobilizasyonun ölçülmesinde kullanılan faktörlerdir (Smets ve Ham, 2013). Vatandaşların siyasete katılmasına etki eden bu gönüllü kuruluşlar çok geniş ve heterojen bir sivil örgütler grubu oluşturur. Bunlar arasında sendikalar ve mesleki örgütler gibi belirli sosyal gruplara ve iktisadi kesimlere odaklı olanlar geleneksel olarak çıkar grubu tanımının içinde değerlendirilen gönüllü örgütlerdir. Bu örgütlerin ana yönelimi temsil ettikleri sosyal ve iktisadi kesimlerin talepleri ve ihtiyaçları doğrultusunda siyasa süreçlerini etkilemektir (Norris, 2002: 28). Böylece, siyasal katılıma etki eden sivil örgütlerin siyasal partiler, sendikalar ve mesleki kuruluşlar gibi bir kısmı yapıları ve temsil ettikleri kesimler itibarıyla açık biçimde siyasal niteliklidir. Dolayısıyla mobilizasyon yaklaşımı çerçevesinde bu örgütlere üyeliğin siyasal katılıma görece daha fazla etki etmesi beklenebilir.

Siyasal katılım faaliyetleri üzerinde etkisi olan bir başka faktör siyasal güvendir. Siyasal güven vatandaşların siyasal süreçlerin işleyişine dair memnuniyet algılarının en merkezi göstergelerinden biridir (Fennema ve Tillie, 1999: 705). Hem siyasal kurumlara güven hem de demokratik sistemin işleyişine dair memnuniyet araştırmalarda siyasal güven göstergeleri olarak kullanılmaktadır. Franklin (2004)'in çalışması kurulu demokrasilerde siyasal kurumlara güvenin azalması ile parlamento seçimlerine katılım seviyesinin düşmesi arasında paralellik olduğunu göstermektedir (aktaran Grönlund ve Setälä, 2007: 400). Grönlund ve Setälä (2007) çalışmalarında parlamentoya güvenin ve demokrasinin işleyişine yönelik memnuniyetin seçime katılma seviyelerine olumlu etkisi olduğunu bulmuşlardır. Bélanger ve Nadeau (2005)'nin bulguları da siyasal güvenin düşük olmasının seçimlere katılma üzerinde yabancılaştırıcı bir etkisi olduğunu önermektedir. Daha ötesi, siyasal güven, geleneksel ve geleneksel olmayan siyasal katılım biçimlerine farklı biçimlerde etki edebilir. Kaase (1999)'nin geleneksel olmayan siyasal katılım biçimlerinin siyasal güven ve kişilerarası güvenle ilişkisini incelediği çalışmasının bulguları siyasal kurumlara daha az güveni olan bireylerin geleneksel olmayan siyasal katılım faaliyetleri gerçekleştirme ihtimalinin daha yüksek olduğunu önermektedir.

Bireysel kaynaklar, mobilizasyon ve siyasal güvenin yanı sıra siyasa tercihlerinin de seçmen davranışına etkisi araştırılmıştır. Siyasa tercihleri içinde en çok iktisadi siyasa tercihleri ve değerlendirmeler üzerinde durulmaktadır. Vatandaşların hükümetlerin ekonomik performansına yönelik değerlendirmeleri (Anderson, 2007: 273; Lewis-Beck ve Stegmaier, 2000: 183) veya siyasa tercihleri onların seçime katılmasını ve parti tercihlerini etkiler (Brody ve Page,

1972). İktidardaki hükümetlerin ekonomik performansına göre görev süresinin bitimindeki seçimlerde oy oranlarının değişmesi Türkiye’de de gözlemlenen bir olgudur (Çarkoğlu, 1997). Daha geniş anlamda ifade edilecek olursa siyasal katılım davranışlarına geçmişe yönelik değerlendirmeler ve geleceğe yönelik siyasa tercihleri etki edebilir (Fiorina, 1978; Healy ve Malhotra, 2013; Highton, 2004). Geçmişe yönelik değerlendirmeler ve geleceğe yönelik siyasa tercihlerinin siyasal katılımı etkilemesi demokratik sistemlerde siyasal katılımın işlevinin özünü doğrudan ilgilidir. Eğer siyasal katılım vatandaşların siyasal sistemin çeşitli seviyelerinde alınan kararlara ilişkin memnuniyet veya hoşnutsuzluklarını çeşitli biçimlerde ifade etmeleri anlamına geliyorsa, siyasal katılım biçimlerinin tümü vatandaşların siyasa tercihlerini yansıtan önemli girdi mekanizmalarıdır. Bu anlamda seçimlerde seçmenlerin tercih ettiği siyasal partilerin belirli siyasa tercihleri ile ilgili olması gibi geleneksel ve geleneksel olmayan siyasal katılım biçimlerinin de belirli siyasa tercihleri ile ilişkili olması beklenebilir.

2. Veri ve Yöntem

Bu çalışmada Türkiye Değerler Araştırması’nın 1996, 2007 ve 2011 yılları verileri kullanılarak seçime katılma ve protesto etkinliğine katılmayı etkileyen faktörler araştırılmıştır. Araştırılan siyasal katılım davranışlarına dair genel bir desenin ortaya çıkarılması her ne kadar ilgi çekici bir yaklaşım olacaksa da bu çalışmada siyasal katılım biçimlerine etki eden faktörlerin yıllar içinde değişip değişmediğinin açıklanabilmesi için havuzlanmış bir veri seti yerine her üç yılın anket verileri ayrı ayrı kullanılmıştır. 2001 yılındaki Türkiye Değerler Araştırması’nda bu çalışmada siyasal mobilizasyon çerçevesinde incelenen gönüllü kuruluş üyeliklerine dair sorular sorulmadığı için 2001 yılının verileri araştırmanın dışında bırakılmıştır. Örneklem büyüklüğü bakımından, Türkiye Değerler Araştırması’na 1996 yılında 1907, 2007 yılında 1346 ve 2011 yılında 1605 kişi katılmıştır. Veri setlerindeki değişkenler yeniden kodlanırken orijinal değişkenlerdeki bütün kayıp (*missing*) veri kategorileri yeniden kodlanan değişkenlerde de kayıp veriler olarak kodlanmıştır. Orijinal değişkenlerin kategorilerinde yer alan gözlemlerin hiç biri yeniden kodlama yapılırken dışarıda bırakılmamıştır ve değişkenler yeniden kodlandıktan sonra her bir değişkene ait toplam gözlem sayısının değişmediği kontrol edilmiştir.

Bağımlı Değişkenler

Bu çalışmada iki farklı bağımlı değişken kullanılmıştır. Bunlardan biri nitel değişken olan bireylerin seçime katılıp katılmadığını ifade eden seçime katılma, diğeri bireylerin protesto etkinliğine katılmalarını ifade eden

geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılmadır. Seçime katılma değişkeni 2011 yılı için veri setindeki “Biliyorsunuz ülkemizde çok kısa bir süre önce genel seçimler yapıldı. Siz bu seçimlerde oy kullanabildiniz mi? Kullanabildiniz ise hangi partiye oy verdiniz?” sorusuna verilen yanıtlardan oluşturulmuştur. Sorunun seçeneklerini oluşturan cevap kategorileri şöyledir: “AK Parti”, “CHP”, “MHP”, “BDP”, “diğer” ve “oy kullanmadım”. Bu soruya verilen yanıtlar “oy kullanmadım” = 0 ve diğer bütün kategoriler = 1 olmak üzere ikili değişken olarak yeniden kodlanmıştır. Böylece 2011 veri setinde bağımlı değişken olarak ankete katılanların rapor ettiği fiili seçime katılma eylemi kullanılmıştır. 2007 ve 1996 yıllarına ait veri setlerinde ankete katılanlara aynı soru yöneltilmemiştir. Bu yıllara ait veri setlerinde seçime katılma değişkeni “Yarın seçim yapılacak olsa siz hangi partiye oy verirdiniz? Henüz tam karar vermediyseniz bile, şu anda size en yakın gelen partiyi söyleyebilir misiniz?” sorusuna verilen yanıtlardan oluşturulmuştur. Sorunun cevap kategorilerinden “hiçbiri” = 0, diğer bütün kategoriler = 1 olarak yeniden kodlanarak ikili değişken oluşturulmuştur. Bu soruya verilen yanıtlar 2011 veri setindeki soruya verilen yanıtlar gibi fiili seçime katılma eylemini ölçmemektedir. Ancak hiçbir siyasi partiyi oy verme tercihi olarak belirtmeyenlerin seçim günü de sandığa gitmeme ihtimali yüksek olduğundan mevcut verilerin durumu göz önünde bulundurularak 1996 ve 2007 yılları için seçime katılma değişkeni bu şekilde kodlanmıştır. Böylece 1996 ve 2007 anketleri verileri seçime katılma niyetini ölçmektedir. Bu durum özellikle 1996 verileri açısından önemlidir çünkü anketin saha çalışması (Aralık 1996 - Ocak 1997) seçimden hemen önce veya hemen sonra yapılmamıştır. 2007 anketinin saha çalışması (Ocak - Mart 2007) ise seçimden (22 Temmuz 2007) dört ay önce tamamlanmıştır. Tablo 1’de Türkiye’de 1995, 1999, 2007 ve 2011 yıllarındaki parlamento seçimlerindeki seçime katılım oranları ile 1996, 2007 ve 2011 yıllarına ait seçime katılma değişkeni kullanılarak hesaplanan katılım oranları karşılaştırılmıştır. 1996 verilerinin yansıttığı katılım oranları, anketten önce ve anketten sonra gerçekleşen parlamento seçimlerine katılım oranlarından yaklaşık %10 puan daha düşüktür. Ancak 2007 verileri anketten sonra gerçekleşen seçimlerdeki katılım oranlarını neredeyse tam olarak yansıtmaktadır. Araştırmanın bulguları açısından 1996 yılı verilerinin sonuçları diğer yılların verilerinin sonuçlarından ana bağımsız değişkenler bakımından diğer olası farklılık nedenlerinin elenebileceği şekilde belirgin bir ayrışma göstermemiştir.

Tablo 1. Genel Seçimlere Katılım

Genel seçimlere katılım oranı		Bağımlı değişken
%85,2 (1995)	%87,1 (1999)	%74,4 (1996)
%84,2 (2007)		%83 (2007)
%83,2 (2011)		%92,8 (2011)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu sayfasındaki Yüksek Seçim Kurulu verileri kullanılmıştır. (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061)

Geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılma değişkeni, toplu bir dilekçeye imza atmak, bir boykota katılmak, barışçı gösterilere katılmak ve bir greve katılmak gibi siyasal faaliyetlere yönelik sorulara verilen cevaplardan oluşmaktadır. Her bir sorunun “katıldım”, “gerekirse katılabilirim” ve “kesinlikle katılmam” şeklindeki cevap kategorilerinden “katıldım” = 1, diğer tüm kategoriler = 0 olarak kodlanmıştır. Böylece değişkenin hesaplanmasında katılımcıların rapor ettiği fiili katılım esas alınmıştır. Geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere fiilen katılmış olmaya ilişkin oluşturulan bu ikili değişkenler kullanılarak bir toplamsal endeks oluşturulmuştur. Basit toplamsal endeks hesaplanmasının ortaya çıkardığı kayıp veri sorununu minimize etmek için, endeks puanları endekse dâhil edilen sorulardan en az iki tanesine verilen geçerli cevapların ortalaması alınarak hesaplanmıştır. En düşük endeks puanı 0, en yüksek endeks puanı 1’dir.

Bağımsız Değişkenler

Siyasal katılımı kaynak modelinde merkezi olan eğitim değişkeni “Eğitim durumunuz nedir? En son hangi okulu bitirdiniz veya yarım bıraktınız?” sorusuna verilen yanıtlardan oluşturulmuştur. Sorunun yanıt kategorileri “hiç okula gitmedim” = 1, “ilkokuldan ayrıldım” ve “ilkokul mezunuyum” = 2, “ortaokuldan ayrıldım” ve “ortaokul mezunuyum” = 3, “liseden ayrıldım” ve “lise mezunuyum” = 4, “üniversiteden ayrıldım” ve “üniversite mezunuyum” = 5 olarak yeniden kodlanarak beş kategorili eğitim değişkeni oluşturulmuştur. Yine kaynak modeli kapsamında ankete katılanların istihdam durumunu belirten istihdam durumu değişkeni “Bir işte çalışıyor musunuz? Yani şu anda para kazandığınız bir iş yapıyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlardan oluşturulmuştur. Sorunun yanıt kategorilerinden “ücretli ve tam zamanlı”, ücretli ve yarı zamanlı” ve “kendi işimin sahibiyim” = 1, diğer bütün kategoriler = 0 olarak yeniden kodlanarak ikili istihdam durumu değişkeni oluşturulmuştur. Çalışmaya dâhil edilen farklı yıllara ait veri

setlerinde anketlere katılanların gelir seviyesini ölçmek için birbirleriyle aynı gelir seviyesi gruplarının yer aldığı ölçekler kullanılmamış ve bu veriler bazı veri setlerinin içinde yer almamaktadır. Bütün veri setlerinde yer alan “gelirler ölçeği” değişkeninin en üst gelir seviyesine denk düşen kategorisi de bazı senelerde asgari ücret olduğu başka senelerde ise hangi gelir seviyesine denk düştüğü belirlenemediği için bu çalışmada kullanılacak tutarlı bir gelir seviyesi ölçümü bulunamamıştır. Bu nedenle çalışmada gelir seviyesini ölçen bir değişken kullanılamamıştır. Siyasal katılımda kaynak modeli çerçevesinde bu çalışmadaki ana beklenti eğitim seviyesi değişkeninin her iki bağımlı değişken üzerindeki analizlerde istatistiksel olarak anlamlı olması ve eğitim seviyesi arttıkça siyasal katılımın da artmasıdır. Siyasal katılımda kaynak modeli çerçevesinde diğer beklenti de gelir seviyesi arttıkça siyasal katılımın artması olmalıdır. Ancak kullanılan veriler tutarlı bir gelir seviyesi ölçümü kullanılmaması olanaklı kılmadığı ve çalışmada kullanılan istihdam durumu değişkeni de gelir seviyesini ancak kısmi olarak temsil edebileceği için bu çalışmada istihdam durumu değişkenine ilişkin belirli yönde bir beklenti yoktur.

Siyasal katılımda mobilizasyon modeli çerçevesinde çalışmada anketlere katılanların gönüllü kuruluşlara üyeliklerini ölçen iki üyelik değişkeni kullanılmıştır. Gönüllü kuruluşlara üyeliği ölçen bu iki değişkenin değerleri ilgili soruların cevap kategorilerinin “aktif üye” ve “pasif üye” = 1, “üye değil” = 0 olarak yeniden kodlanmasıyla oluşturulan toplamsal endeks kullanılarak hesaplanmıştır. Birinci üyelik değişkeni siyasal parti, sendika ve meslek kuruluşları üyeliklerini, ikinci üyelik değişkeni din, spor, sanat, eğitim, müzik, çevre, hayır, yardım, tüketim gibi konularda faaliyet gösteren gönüllü kuruluşlara üyelikleri içermektedir. Birinci üyelik değişkenine dâhil edilen gönüllü kuruluşlar yapıları veya temsil ettikleri çıkarlar bakımından siyasal nitelikte oldukları için diğer kuruluşlara üyeliklerden ayrı olarak kodlanmıştır. Mobilizasyon modeli çerçevesinde değerlendirilen faktörlerden biri olan dini servislere katılma derecesi veri setlerinde yer almasına rağmen çalışmada kullanılan analizlere dâhil edildiğinde bazı yıllara ait modellerde çoklu doğrusallık problemi ortaya çıkardığı için bu çalışmada sunulan analizlere dâhil edilememiştir. Siyasal katılımda mobilizasyon yaklaşımı çerçevesinde bu çalışmadaki ana beklenti her iki bağımlı değişken üzerindeki analizlerde birinci ve ikinci grup gönüllü kuruluşlara üyelik sayısına ilişkin oluşturulan indeksleri temsil eden değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olması ve gönüllü kuruluşlara üyelik sayısı arttıkça siyasal katılımın da artmasıdır.

Siyasal katılıma etki eden siyasal güven faktörleri çerçevesinde kurumlara güven değişkeni parlamento, hükümet ve mahkemelere yönelik güveni ölçen soruların yanıtlarından oluşturulmuştur. Her bir sorunun yanıt kategorileri “tamamen güvenirim” = 4, “biraz güvenirim” = 3, “pek

güvenmem” = 2, “hiç güvenmem” = 0 olarak kodlanmış ve toplamsal endeks oluşturularak kurumlara güven puanları hesaplanmıştır. Demokratik memnuniyet değişkeni 2007 ve 2011 veri setlerindeki “Peki bizim ülkemiz bugün ne ölçüde demokratik olarak yönetiliyor? Hiç demokratik olarak yönetilmediğini düşünüyorsanız “1”, tamamen demokratik olarak yönetildiğini düşünüyorsanız “10” olmak üzere bir puan veriniz” sorusuna verilen yanıtlardan oluşmaktadır. Siyasal sistemden memnuniyet değişkeni 1996 veri setinde “İnsanların bu ülkenin yönetim sistemiyle ilgili farklı görüşleri var. Burada işlerin ne kadar iyi işlediğine dair bir ölçek var: “1” çok kötü ve “10” çok iyi anlamına geliyor. Bugünkü haliyle siyasal sistemi bu ölçekte nereye koyardınız?” sorusuna verilen yanıtlardan oluşmaktadır. Siyasal güven faktörlerine dair literatürdeki mevcut bulgular doğrultusunda bu çalışmadaki beklentiler siyasal güven arttıkça seçime katılma ihtimalinin artması ve siyasal güven azaldıkça geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılımın artmasıdır.

Geleceğe yönelik siyasa tercihleri bakımından seçime katılma ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılma arasında fark olup olmadığını test etmek için iki siyasa tercihi bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Ekonomik istikrar değişkeni gelecek on yıl içinde ülkenin birinci hedefinin ne olması gerektiği sorusuna verilen yanıtlardan oluşturulmuştur. Sorunun yanıt kategorileri “istikrarlı bir ekonomi” = 1, diğer bütün seçenekler = 0 olarak yeniden kodlanarak ekonomik istikrar değişkeni oluşturulmuştur. İfade özgürlüğünün korunması değişkeni, gelecek on yıl içinde ülkenin birinci hedefinin ne olması gerektiği sorusuna verilen yanıtlardan oluşmaktadır. Sorunun yanıt kategorilerinden “ifade ve düşünce özgürlüğünün korunması” = 1, diğer bütün seçenekler = 0 olarak yeniden kodlanarak ifade özgürlüğü değişkeni kodlanmıştır. Ekonomik istikrar ve ifade özgürlüğü değişkenleri ülkenin birincil siyasa hedefine dair ayrı iki soru kullanılarak oluşturulmuştur. Geleceğe yönelik siyasa tercihleriyle ilgili bu çalışmadaki beklentiler ekonomik istikrarın geleceğe yönelik birincil siyasa hedefi olması gerektiğini belirtmenin seçime katılma ihtimalini arttırması ve ifade özgürlüğünün geleceğe yönelik birincil siyasa hedefi olması gerektiğini belirtmenin geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılımı arttırmasıdır.

Temel sosyo-demografik kontrol değişkenleri olarak yaş, cinsiyet (kadın = 1, erkek = 0) ve medeni durum (evli = 1, diğer bütün durumlar = 0) kullanılmıştır. Oy verme yaşı göz önünde bulundurularak hem seçime katılma hem de geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılma üzerine analizlere veri setlerindeki 18 yaş ve üzerindeki bireyler dâhil edilmiştir.

3. Türkiye'de Seçime Katılmaya ve Geleneksel Olmayan Siyasal Faaliyetlere Katılmaya Etki Eden Bireysel Seviye Faktörlerin Analizi

3.1. Seçime Katılma

Seçime katılma değişkeni ikili değişken olduğu için lojistik regresyon analizi kullanılmıştır. Seçime katılma modeline bireysel kaynaklar, mobilizasyon, siyasal güven ve geleceğe yönelik siyasa tercihleri ayrı ayrı eklenmiştir. Bütün bağımsız değişkenlerle seçime katılma arasındaki ilişkileri gösteren son model Tablo 5'te sunulmuştur. 1996, 2007 ve 2011 yılı verilerinde seçime katılmayla bireysel kaynak faktörlerinin (eğitim ve istihdam) ilişkisi Tablo 2'de verilmiştir. Kaynak yaklaşımı çerçevesindeki beklenti yönünde bütün yıllara ait modellerde eğitim katsayıları istatistiksel olarak anlamlıdır ancak beklentinin aksine negatiftir. Bireyin eğitim seviyesi arttıkça seçime katılması daha az olasıdır. Örneğin üniversite seviyesinde eğitim almış bir bireyin lise seviyesinde eğitim almış bir bireye kıyasla seçime katılması daha az olasıdır. İstihdam katsayısı sadece 2011 yılına ait modelde istatistiksel olarak anlamlıdır ve pozitiftir. 2011 yılı verileri için, bireyin istihdam edilmiş olması halinde istihdam edilmemiş bir bireye göre seçime katılma olasılık oranı 1,97 kat artmaktadır. Bir başka ifadeyle 2011 verileri için istihdam edilmiş bireyin seçime katılma göreceli olasılık oranı (odds ratio)³ 1,97'dir. Seçimde oy kullanan ve istihdam edilmemiş her bir kişiye karşılık, istihdam edilmiş yaklaşık olarak iki kişinin seçimde oy kullandığını ifade etmektedir. Yaş ve cinsiyet (kadın olma) katsayıları sadece 1996 yılı modelinde istatistiksel olarak anlamlıdır; yaş katsayısı pozitif, cinsiyet katsayısı negatiftir. Bireyin yaşı arttıkça seçime katılması daha olasıdır. Kadınların seçime katılması erkeklerin seçime katılmasından daha az olasıdır. Medeni durum her üç senenin modelinde istatistiksel olarak anlamlıdır ve pozitiftir. Evli olan bireylerin seçime katılması

3 İngilizce "odds ratio" teriminin Türkçe karşılığı olarak bu çalışmada "göreceli olasılık oranı" ifadesi kullanılmıştır. Cümlelerin açıkça göreceli bir kıyaslama ifade ettiği durumlarda sadece "olasılık oranı", cümlelerin açıkça göreceli bir kıyaslama ifade etmediği durumlarda "göreceli olasılık oranı" ifadesi kullanılmıştır. Olasılık (probability) bir olayın meydana gelme sayısının toplam meydana gelme ihtimallerine oranını ifade eder. Göreceli olasılık (odds) ise bir olayın meydana gelme sayısının bu olayın meydana gelmemesi (yani başka olayların meydana gelmesi) sayısına oranıdır. Örneğin, herhangi bir kış mevsiminde gribe yakalanma olasılığı 1/10 ise bu her 10 kişiden yaklaşık olarak 1 kişinin gribe yakalanacağı anlamına gelir (Sweet ve Grace-Martin, 2012: 191). Ancak bu durumda gribe yakalanma göreceli olasılığı 1/9'dur, yani gribe yakalanan her 1 kişiye karşılık 9 kişi gribe yakalanmamaktadır.

evli olmayan bireylerin seçime katılmasından daha olasıdır. Medeni durum ve seçime katılma arasındaki ilişki özellikle 2011 yılı verileri için oldukça kuvvetlidir. Evli olmayan ve seçime katılan her bir kişiye karşılık, evli olan yaklaşık olarak üç kişi (2,82) seçime katılmaktadır.

Tablo 2. Kaynak Faktörlerinin Seçime Katılma Üzerindeki Etkisi

Bağımlı değişken: Seçime katılma									
	1996			2007			2011		
	Katsayı	Sth	Odds	Katsayı	Sth	Odds	Katsayı	Sth	Odds
Eğitim	-0,296***	0,05	0,744	-0,267***	0,07	0,765	-0,234**	0,11	0,791
İstihdam	-0,055	0,14	0,947	0,211	0,19	1,234	0,683***	0,24	1,979
Yaş	0,008*	0,00	1,008	0,008	0,00	1,008	0,012	0,00	1,012
Cinsiyet	-0,469***	0,13	0,626	-0,026	0,18	0,974	0,193	0,23	1,213
Medeni durum	0,239*	0,14	1,270	0,371*	0,19	1,449	1,039***	0,24	2,827
Sabit Terim	1,777***	0,29	5,914	1,854***	0,41	6,384	2,055***	0,64	7,807
Model ki-kare	69,6 (p. 0,000, sd. 5)			31,71 (p. 0,000, sd. 5)			55,9 (p. 0,000, sd. 5)		
Nagelkerke R²	0,063			0,050			0,100		
Cox&Snell R²	0,043			0,030			0,040		
N	1577			1045			1354		
Katsayılar logit katsayılarıdır ve karşılık gelen standart hatalar (sth) ve göreceli olasılık oranları (odds) ile sunulmuştur.									
Kullanılan istatistiksel anlamlılık düzeyi eşikleri: *p < 0,10. **p < 0,05. ***p < 0,01. ⁴									

Siyasal mobilizasyon göstergesi olarak kullanılan gönüllü kuruluş üyeliklerine dair değişkenlerin eklenmesiyle birlikte seçime katılmayla kaynak ve mobilizasyon değişkenleri arasındaki ilişki Tablo 3'te sunulmuştur.

4 İstatistiksel anlamlılık düzeyleri, rastlantısal meydana gelişlerin olasılığını (p) belirtir. Bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasında gözlemlenen ilişkinin rastlantısal olarak gözlemlenmiş olması olasılığı azaldıkça, veri, gözlemlenen ilişkinin gerçek bir ilişki olduğunu daha kuvvetle önerir. “p < 0,10” ifadesi bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasında gözlemlenen ilişkinin rastlantısal (şans eseri) olarak gözlemlenmiş olması olasılığının %10'dan düşük, “p < 0,05” ifadesi %5'ten düşük, “p < 0,01” ifadesi %1'den düşük olduğunu belirtir. Özellikle, %5 ve %1 eşiklerinde gözlemlenenin gerçek bir ilişki olduğu çıkarımı daha kuvvetle desteklenmiş olur (Sweet ve Grace-Martin, 2012: 108). Tabloda, her bir bağımsız değişken için p değerlerinin ayrı bir sütunda sunulması yerine, anlamlılık düzeyi eşiklerine karşılık gelen ilişkiler %10 eşığı için “*”, %5 eşığı için “**” ve %1 eşığı için “***” sembolleri kullanılarak işaretlenmiştir. Bu çalışmada kullanılan bütün lojistik regresyon ve çoklu doğrusal regresyon sonuçları tablolarındaki sunumlar bu şekilde düzenlenmiştir.

Mobilizasyon değişkenlerinin eklenmesiyle birlikte kaynak değişkenlerinin istatistiksel anlamlılıkları ve işaretleri değişmemiştir. Mobilizasyon yaklaşımı çerçevesindeki beklenti yönünde bütün yıllar için birinci grup üyelik değişkeninin katsayısı istatistiksel olarak anlamlı ve pozitiftir. Bireyin siyasi partilere, sendikalara ve mesleki kuruluşlara üyelik sayısı arttıkça seçime katılması daha olasıdır. Birinci grup üyelik endeksindeki her bir birim artış için bireyin seçime katılma göreceli olasılık oranı 1996 yılı için 1,38, 2007 için 1,70 ve 2011 için 2,62 kat artmaktadır. İkinci grup üyelik değişkeninin katsayısı sadece 2011 yılı için istatistiksel olarak anlamlıdır ve işareti negatiftir. Bireyin ikinci grup yani din, spor, sanat, eğitim, müzik, çevre, hayır, yardım, tüketim gibi konularda faaliyet gösteren gönüllü kuruluşlara üyelik sayısı arttıkça seçime katılması daha az olasıdır.

Tablo 3. Kaynak ve Mobilizasyon Faktörlerinin Seçime Katılma Üzerindeki Etkisi

Bağımlı değişken: Seçime katılma									
	1996			2007			2011		
	Katsayı	Sth	Odds	Katsayı	Sth	Odds	Katsayı	Sth	Odds
Eğitim	-0,306***	0,05	0,737	-0,287***	0,07	0,751	-0,228**	0,11	0,796
İstihdam	-0,080	0,14	0,923	0,168	0,19	1,183	0,601**	0,25	1,824
Üyelik 1	0,325**	0,13	1,384	0,530*	0,31	1,700	0,965**	0,48	2,625
Üyelik 2	-0,152	0,11	0,859	0,037	0,17	1,038	-0,459**	0,18	0,632
Yaş	0,010**	0,00	1,010	0,007	0,00	1,007	0,009	0,01	1,009
Cinsiyet	-0,408***	0,13	0,665	0,000	0,18	1,000	0,191	0,24	1,210
Medeni durum	0,205	0,14	1,228	0,344*	0,19	1,411	1,079***	0,25	2,943
Sabit Terim	1,705***	0,29	5,500	1,934***	0,42	6,919	2,184***	0,66	8,885
Model ki-kare	79,1 (p. 0,000, sd. 7)			35,8 (p. 0,000, sd. 7)			64,0 (p. 0,000, sd. 7)		
Nagelkerke R ²	0,074			0,056			0,116		
Cox&Snell R ²	0,050			0,034			0,047		
N	1534			1042			1341		
Katsayılar logit katsayılarıdır ve karşılık gelen standart hatalar (sth) ve göreceli olasılık oranları (odds) ile sunulmuştur. Kullanılan istatistiksel anlamlılık düzeyi eşikleri: *p < 0,10. **p < 0,05. ***p < 0,01.									

Siyasal güven değişkenleri olarak kullanılan kurumlara güven, demokratik memnuniyet ve siyasal sistemden memnuniyet değişkenlerinin eklenmesiyle oluşturulan model Tablo 4'te sunulmuştur. 1996 yılı verileri için siyasal sistemden memnuniyet, 2007 ve 2011 yılları için demokratik memnuniyet değişkeni kullanılmıştır. Siyasal güven değişkenlerinin modele eklenmesiyle 2011 yılı için eğitim ve 2007 yılı için birinci grup gönüllü kuruluşlara üyelik istatistiksel olarak anlamlı olmaktan çıkmıştır. Kurumlara güven değişkeninin katsayısı 1996 ve 2007 yılları için istatistiksel olarak anlamlı

ve pozitifdir. Kurumlara güven endeksindeki her bir birim artış seçime katılma göreceli olasılık oranlarını 1996 yılı için 1,19, 2007 yılı için 1,23 kat arttırmaktadır. 1996 ve 2007 verileri için, bireyin siyasal kurumlara güveni arttıkça seçime katılması daha olasıdır. 1996 yılı için siyasal sistemden memnuniyetin katsayısı istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir; siyasal sistemin işleyişinden memnuniyet ölçeğindeki her bir birim artış için seçime katılma göreceli olasılık oranı 1,07 kat artmaktadır. Bireyin siyasal sistemin işleyişine yönelik memnuniyeti arttıkça seçime katılması daha olasıdır. 2007 ve 2011 yılları için demokratik memnuniyet katsayısı istatistiksel olarak anlamlı değildir; katsayı 2007’de beklentinin aksine negatif, 2011’de beklenti yönünde pozitifdir.

Tablo 4. Kaynak, Mobilizasyon ve Siyasal Güven Faktörlerinin Seçime Katılma Üzerindeki Etkisi

Bağımlı değişken: Seçime katılma									
	1996			2007			2011		
	Katsayı	Sth	Odds	Katsayı	Sth	Odds	Katsayı	Sth	Odds
Eğitim	-0,211***	0,05	0,810	-0,178**	0,08	0,837	-0,192	0,12	0,825
İstihdam	-0,098	0,14	0,907	0,153	0,20	1,165	0,634**	0,25	1,884
Üyelik 1	0,382***	0,13	1,465	0,387	0,31	1,473	0,821*	0,47	2,272
Üyelik 2	-0,129	0,11	0,879	0,139	0,18	1,149	-0,370*	0,20	0,691
Kurumlara güven	0,179***	0,02	1,196	0,210***	0,04	1,233	0,009	0,04	1,009
Sistem (1996)	0,068**	0,03	1,070						
Demokratiklik (2007, 2011)				-0,020	0,03	0,980	0,020	0,05	1,020
Yaş	0,009	0,00	1,009	0,011	0,00	1,011	0,010	0,01	1,010
Cinsiyet	-0,424***	0,14	0,654	-0,106	0,19	0,900	0,186	0,24	1,204
Medeni durum	0,265*	0,14	1,303	0,260	0,21	1,297	1,069***	0,26	2,912
Sabit Terim	-0,102	0,37	0,903	0,008	0,55	1,008	1,818**	0,80	6,159
Model ki-kare	138,1 (p. 0,000, sd. 9)			64,2 (p. 0,000, sd. 9)			55,6 (p. 0,000, sd. 9)		
Nagelkerke R²	0,130			0,107			0,108		
Cox&Snell R²	0,089			0,065			0,043		
N	1490			958			1259		

Katsayılar logit katsayılarıdır ve karşılık gelen standart hatalar (sth) ve göreceli olasılık oranları (odds) ile sunulmuştur. Kullanılan istatistiksel anlamlılık düzeyi eşikleri: *p < 0,10. **p < 0,05. ***p < 0,01.

Geleceğe yönelik siyasa tercihlerine dair değişkenlerin eklenmesiyle birlikte bu çalışmaya dâhil edilmiş olan bütün değişkenlerin eklendiği son model Tablo 5’te sunulmuştur. 1996 ve 2007 verileri için kullanılan seçime katılma değişkenleri fiili katılımı değil katılım niyetini ölçtüğünden, genel olarak bütün katılım modellerinde ve özellikle bu son ve tam modelde yer alan sonuçlar çerçevesinde karşılaştırma yapılırken temkinli olunması gerekmektedir. Her üç sene için eğitim değişkeninin katsayısı beklenti yönünde

istatistiksel olarak anlamlı ancak beklentinin tersine negatiftir. Bireyin eğitim seviyesi yükseldikçe seçime katılması daha az olasıdır. Birinci grup gönüllü kuruluşlara üyeliğe dair değişkenin katsayısı 1996 ve 2011 yıllarında beklenti yönünde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. Birinci grup üyelik endeksindeki her bir birim artış için seçime katılma göreceli olasılık oranı 1996 yılı için 1,43, 2011 yılı için 2,22 kat artmaktadır. Bir başka ifadeyle, 1996 ve 2011 verileri için, bireyin siyasi partilere, sendikalara ve mesleki kuruluşlara üyelik sayısı arttıkça seçime katılması daha olasıdır. 2007 yılında bu değişkenin katsayısı istatistiksel olarak anlamlı değildir ancak beklenti yönünde pozitifdir. Siyasal güven değişkenlerinden kurumlara güvenin katsayısı 1996 ve 2007 yıllarında beklenti yönünde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. Bu yılların verilerinde, kurumlara güveni daha yüksek olan bireylerin seçime katılması daha olasıdır. Bu değişkenin katsayısı 2011 yılı için istatistiksel olarak anlamlı değildir ancak beklenti yönünde pozitifdir. Kurumlara güven endeksindeki her bir birim artış için seçime katılma göreceli olasılık oranı 1996 yılı için 1,19, 2007 yılı için 1,23 kat artmaktadır. Diğer siyasal güven değişkenlerinden sadece sistemden memnuniyetin katsayısı 1996 yılında beklenti yönünde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. Sistemin işleyişinden memnuniyet ölçeğindeki her bir birim artış için seçime katılma göreceli olasılık oranı 1,07 kat artmaktadır. Bireyin sistemin işleyişinden memnuniyeti arttıkça seçime katılması daha olasıdır. Geleceğe yönelik siyasa tercihi değişkenlerinden sadece istikrarlı ekonominin katsayısı 2007 ve 2011 yıllarında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. Ekonomik istikrarı ülkenin birincil siyasa hedefi olarak belirtenlerin belirtmeyenlere göre seçime katılma göreceli olasılık oranları 2007 yılı için 1,50 kat, 2011 yılı için 1,93 kat artmaktadır. Örneğin, 2011 yılı verileri için, ekonomik istikrarı ülkenin birincil siyasa hedefi olarak belirtmemiş ve seçime katılmış her bir kişiye karşılık, ekonomik istikrarı birincil hedef olarak belirtmiş ve seçime katılmış yaklaşık olarak iki kişi vardır. İkinci grup gönüllü kuruluşlara üyelik değişkeninin katsayıları beklentinin aksine istatistiksel olarak anlamlı değildir. İstihdam edilmiş olma durumu sadece 2011 yılında istatistiksel olarak anlamlıdır ve katsayısı beklenti yönünde pozitifdir. 2011 yılı için istihdam edilmiş olanlar istihdam edilmemiş olanlara göre seçime 1,90 kat daha fazla katılmaktadır. Bir başka ifadeyle, istihdam edilmemiş ve seçime katılan her bir kişiye karşılık, istihdam edilmiş yaklaşık iki kişi seçime katılmaktadır.

Tablo 5. Kaynak, Mobilizasyon, Siyasal Güven ve Geleceğe Yönelik Siyasal Tercihlerinin Seçime Katılma Üzerindeki Etkisi

Bağımlı değişken: Seçime katılma									
	1996			2007			2011		
	Katsayı	Sth	Odds	Katsayı	Sth	Odds	Katsayı	Sth	Odds
Eğitim	-0,193***	0,06	0,824	-0,194**	0,08	0,823	-0,216*	0,12	0,806
İstihdam	-0,072	0,15	0,930	0,185	0,20	1,203	0,644**	0,26	1,904
Üyelik 1	0,363***	0,13	1,437	0,344	0,32	1,410	0,802*	0,47	2,229
Üyelik 2	-0,111	0,11	0,895	0,272	0,21	1,313	-0,301	0,20	0,740
Kurumlara güven	0,176***	0,02	1,193	0,209***	0,04	1,232	0,003	0,04	1,003
Sistem (1996)	0,072**	0,03	1,075						
Demokratiklik (2007, 2011)				-0,025	0,03	0,976	0,012	0,05	1,012
Ekonomik istikrar	-0,154	0,13	0,857	0,408**	0,18	1,504	0,658***	0,23	1,930
İfade özgürlüğü	0,005	0,14	1,005	-0,164	0,26	0,848	0,239	0,38	1,269
Yaş	0,011*	0,00	1,011	0,011	0,00	1,011	0,012	0,01	1,012
Cinsiyet	-0,450***	0,14	0,637	-0,068	0,19	0,934	0,227	0,24	1,255
Medeni durum	0,252*	0,15	1,286	0,240	0,21	1,271	0,996***	0,26	2,707
Sabit Terim	-0,149	0,38	0,861	-0,113	0,57	0,893	1,587*	0,82	4,890
Model ki-kare	133,1 (p. 0,000, sd. 11)			70,5 (p. 0,000, sd. 11)			63,1 (p. 0,000, sd. 11)		
Nagelkerke R²	0,129			0,118			0,123		
Cox&Snell R²	0,088			0,072			0,050		
N	1444			950			1238		
Katsayılar logit katsayılarıdır ve karşılık gelen standart hatalar (sth) ve göreceli olasılık oranları (odds) ile sunulmuştur.									
Kullanılan istatistiksel anlamlılık düzeyi eşikleri: *p < 0,10. **p < 0,05. ***p < 0,01.									

Yaş ve cinsiyet (kadın olma durumu) değişkenlerinin katsayıları sadece 1996 yılı için istatistiksel olarak anlamlıdır; yaş pozitif cinsiyet ise negatiftir. Bireyin yaşı arttıkça seçime katılması daha olası, kadınların seçime katılması erkeklerin seçime katılmasından daha az olasıdır. Evli olma durumunun katsayısı 1996 ve 2011 yıllarında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitiftir. Evli olanların evli olmayanlara göre seçime katılma olasılık oranı 1996 yılında 1,28 kat, 2011 yılında 2,70 kat daha fazladır.

3.2. Geleneksel Olmayan Siyasal Faaliyetlere Katılma

Geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılmanın bağımlı değişken olduğu analizlerde doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılma modeline bireysel kaynaklar, mobilizasyon, siyasal güven ve geleceğe yönelik siyasa tercihleri ayrı ayrı

eklenmiştir. 1996, 2007 ve 2011 yıllarında siyasal faaliyetlere katılmayla kaynak değişkenleri arasındaki ilişki Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Kaynak Faktörlerinin Geleneksel Olmayan Siyasal Katılım Üzerindeki Etkisi

Bağımlı değişken: Geleneksel olmayan siyasi faaliyetlere katılma						
	1996		2007		2011	
	Katsayı	Sth	Katsayı	Sth	Katsayı	Sth
Eğitim	0,047***	0,00	0,020***	0,00	0,029***	0,00
İstihdam	0,026***	0,01	0,008	0,01	-0,022**	0,01
Yaş	0,000	0,00	0,000	0,00	0,000	0,00
Cinsiyet	-0,028***	0,00	-0,020*	0,01	-0,017	0,01
Medeni durum	0,007	0,01	-0,004	0,01	-0,029***	0,01
Sabit Terim	-0,072 ***(0,02)		0,006(0,02)		0,017(0,02)	
Düzeltilmiş R ²	0,134		0,024		0,054	
N	1788		1335		1544	

Katsayılar standardize edilmemiş regresyon katsayılarıdır ve karşılık gelen standart hatalar (sth) ile sunulmuştur.
Kullanılan istatistiksel anlamlılık düzeyi eşikleri: *p < 0,10. **p < 0,05. ***p < 0,01.

Geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılma ile eğitim arasındaki ilişki beklenti yönünde istatistiksel olarak anlamlı ve seçime katılma modellerindeki durumdan farklı olarak, pozitifdir. Her üç yıla ait verilerde eğitim seviyesi arttıkça geleneksel olmayan siyasi faaliyetlere katılım artmaktadır. İstihdam değişkeni karma sonuçlar vermektedir, katsayısı 1996 ve 2011 yıllarında istatistiksel olarak anlamlı, 1996 yılında pozitif ancak 2011 yılında negatiftir. Cinsiyet, yani kadın olma durumu, katsayısı 1996 ve 2007 yıllarında istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir. Katsayı 2011 yılında istatistiksel olarak anlamlı değildir ancak diğer yıllardaki gibi negatiftir. Medeni durum, yani evli olma durumu, katsayısı 2011 yılı için istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir.

Mobilizasyon değişkenlerinin eklenmesiyle birlikte geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılım ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişki Tablo 7'de sunulmuştur. Her üç yıl için hem birinci grup hem de ikinci grup gönüllü kuruluşlara üyeliğin katsayıları beklenti yönünde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. Bireyin üye olduğu gönüllü kuruluş sayısı arttıkça geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılımı da arttırmaktadır. Mobilizasyon değişkenlerinin eklenmesiyle birlikte cinsiyet istatistiksel olarak anlamlı olmaktan çıkmıştır ancak medeni durum katsayısı 2011 yılı için hala istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir.

Tablo 7. Kaynak ve Mobilizasyon Faktörlerinin Geleneksel Olmayan Siyasal Katılım Üzerindeki Etkisi

Bağımlı değişken: Geleneksel olmayan siyasi faaliyetlere katılma						
	1996		2007		2011	
Eğitim	0,041***	0,00	0,015***	0,00	0,021***	0,00
İstihdam	0,009	0,01	-0,002	0,01	-0,022**	0,01
Üyelik 1	0,087***	0,00	0,090***	0,01	0,089***	0,01
Üyelik 2	0,027***	0,00	0,030***	0,01	0,060***	0,00
Yaş	8,654E-6	0,00	3,189E-6	0,00	-0,001	0,00
Cinsiyet	-0,007	0,00	-0,014	0,01	-0,008	0,01
Medeni durum	-0,002	0,01	-0,006	0,01	-0,031***	0,01
Sabit Terim	-0,068***(0,01)		0,018 (0,02)		0,028(0,02)	
Düzeltilmiş R ²	0,215		0,076		0,158	
N	1744		1332		1534	
Katsayılar standardize edilmemiş regresyon katsayılarıdır ve karşılık gelen standart hatalar (sth) ile sunulmuştur.						
Kullanılan istatistiksel anlamlılık düzeyi eşikleri: *p < 0,10. **p < 0,05. ***p < 0,01.						

Siyasal güven değişkenlerinin eklenmesiyle birlikte ortaya çıkan sonuçlar Tablo 8’de sunulmuştur. Kurumlara güven değişkeninin katsayısı beklenti yönünde istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir. Bireyin kurumlara güveni azaldıkça geleneksel olmayan siyasi faaliyetlere katılımı artmaktadır. Siyasal sistemden memnuniyet değişkeninin katsayısı 1996 yılında beklenti yönünde istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir. Demokratik memnuniyet değişkeninin katsayısı 2007 ve 2011 yıllarında beklenti yönünde istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir. Bireyin siyasi sistemin işleyişine ve demokratikliğine dair memnuniyeti azaldıkça geleneksel olmayan siyasi faaliyetlere katılımı artmaktadır. 2011 yılı için medeni durum değişkeninin katsayısı istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir.

Tablo 8. Kaynak, Mobilizasyon ve Siyasal Güven Faktörlerinin Geleneksel Olmayan Siyasal Katılım Üzerindeki Etkisi

Bağımlı değişken: Geleneksel olmayan siyasi faaliyetlere katılma						
	1996		2007		2011	
Eğitim	0,034***	0,00	0,010***	0,00	0,017***	0,00
İstihdam	0,012	0,01	-0,007**	0,01	-0,025**	0,01
Üyelik 1	0,083***	0,00	0,092***	0,01	0,091***	0,01
Üyelik 2	0,025***	0,00	0,026***	0,01	0,062***	0,00
Kurumlara güven	-0,014***	0,00	-0,010***	0,00	-0,011***	0,00
Sistem (1996)	-0,004**	0,00				
Demokratiklik (2007, 2011)			-0,006***	0,00	-0,008***	0,00
Yaş	6,797E-5	0,00	0,000	0,00	-0,001	0,00

Cinsiyet	-0,006	0,00	-0,017	0,01	-0,012	0,01
Medeni durum	-0,002	0,01	0,004	0,01	-0,021**	0,01
Sabit Terim	0,070*** (0,02)		0,156*** (0,03)		0,179*** (0,03)	
Düzeltilmiş R²	0,252		0,105		0,209	
N	1679		1197		1434	
Katsayılar standardize edilmemiş regresyon katsayılarıdır ve karşılık gelen standart hatalar (sth) ile sunulmuştur. Kullanılan istatistiksel anlamlılık düzeyi eşikleri: *p < 0,10. **p < 0,05. ***p < 0,01.						

Geleceğe yönelik siyasa tercihlerinin de eklendiği son geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılım modeli Tablo 9'da sunulmuştur. Seçime katılma modelindeki sonuçlardan farklı olarak, eğitim ve geleneksel olmayan katılım arasındaki ilişki pozitifdir. Eğitim katsayısı bütün senelerde beklenti yönünde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. Bireyin eğitim seviyesi arttıkça geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılımı artmaktadır. Her iki grup gönüllü kuruluşa üyelik değişkenlerinin katsayıları bütün senelerde beklenti yönünde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. Gönüllü kuruluşlara üyelik sayısı arttıkça geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılım da artmaktadır. Bu durum, siyasal mobilizasyonun özellikle geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılma üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Seçime katılma modelinden farklı olarak, bütün siyasal güven değişkenlerinin katsayıları bütün senelerde beklenti yönünde istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir. Siyasal güven azaldıkça geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılım da artmaktadır. Geleceğe yönelik siyasa tercihi değişkenlerinden ekonomik istikrarın katsayısı, son seçime katılma modelindeki sonuçlardan farklı olarak, hiçbir sene için istatistiksel olarak anlamlı değildir ve işareti bütün seneler için negatiftir. İfade özgürlüğü değişkeninin katsayısı, seçime katılma modelindeki sonuçlardan farklı olarak, bütün seneler için beklenti yönünde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. İfade özgürlüğünün gelecek on yıl içinde ülkenin birincil siyasa hedefi olması gerektiğini belirtme durumu geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılımı arttırmaktadır.

Tablo 9. Kaynak, Mobilizasyon, Siyasal Güven ve Geleceğe Yönelik Siyasa Tercihlerinin Geleneksel Olmayan Siyasal Katılım Üzerindeki Etkisi

Bağımlı değişken: Geleneksel olmayan siyasi faaliyetlere katılma						
	1996		2007		2011	
Eğitim	0,033***	0,00	0,010**	0,00	0,016***	0,00
İstihdam	0,012	0,01	-0,006	0,01	-0,027**	0,01
Üyelik 1	0,079***	0,00	0,092***	0,01	0,094***	0,01
Üyelik 2	0,025***	0,00	0,027***	0,01	0,059***	0,00
Kurumlara güven	-0,013***	0,00	-0,009***	0,00	-0,011***	0,00
Sistem (1996)	-0,004**	0,00				

Demokratiklik (2007, 2011)			-0,006***	0,00	-0,007***	0,00
Ekonomik istikrar	-0,013	0,00	-0,003	0,01	-0,006	0,00
İfade özgürlüğü	0,045***	0,01	0,043***	0,01	0,073***	0,01
Yaş	0,000	0,00	0,000	0,00	-0,001	0,00
Cinsiyet	-0,006	0,00	-0,016	0,01	-0,013	0,01
Medeni durum	-0,001	0,01	0,005	0,01	-0,018*	0,01
Sabit Terim	0,057**(0,02)		0,144***(0,03)		0,171***(0,03)	
Düzeltilmiş R²	0,262		0,108		0,219	
N	1626		1183		1408	
Katsayılar standardize edilmemiş regresyon katsayılarıdır ve karşılık gelen standart hatalar (sth) ile sunulmuştur.						
Kullanılan istatistiksel anlamlılık düzeyi eşikleri: *p < 0,10. **p < 0,05. ***p < 0,01.						

4. Bulguların Tartışılması ve Önemi

Bu çalışmada karşılaştırılan seçime katılma ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılma modelleri özellikle eğitim, siyasal güven ve geleceğe yönelik siyasa tercihlerine ilişkin değişkenler üzerinden farklılaşmaktadır. Modeller arasındaki bu farklılaşmalar yorumlanırken, seçime katılma davranışı için kullanılan bağımlı değişkenin, 1996 ve 2007 yılları verilerinde katılımcıların rapor ettiği fiili seçime katılma davranışını ölçmediği göz önünde bulundurulmalıdır. 1996 ve 2007 yılları verileri kullanılarak oluşturulan seçime katılma değişkenleri anket katılımcılarının geleceğe yönelik oy verme niyetlerini temsil etmektedir.

Seçime ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılma modelleri arasındaki ana farklardan en önemlisi eğitim ve katılım arasındaki ilişkidir. Eğitim ve geleneksel olmayan siyasal katılım arasındaki ilişki pozitifken, eğitim ve seçime katılma arasındaki ilişki negatiftir. Bütün bağımsız değişkenlerin dâhil olduğu seçime katılma modeline göre Türkiye’de eğitim ve seçime katılma arasındaki ilişki kaynak modeli çerçevesindeki ana beklentiden farklı bir durum ortaya koymaktadır. Eğitim seviyesinin artması ve seçime katılma arasındaki istatistiksel olarak anlamlı negatif ilişki, daha yüksek eğitim seviyesi sahip olanlara kıyasla, toplumun daha düşük eğitim seviyesine sahip olan kesimlerinin oy vermeye daha fazla gittiğini göstermektedir. Bu bulgu Türkiye’deki seçmen davranışının yerleşik ve endüstrileşmiş batı demokrasilerinden farklı olduğunu önermektedir. Eğitimin önemli bir parçası olduğu siyasal katılımı kaynak modeli, öncelikle Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere batı demokrasilerindeki seçmenlerin davranışları üzerine toplanan veriler kullanılarak yapılan çalışmalarla siyasal katılım literatürdeki kalıcı ve merkezi durumuna gelmiştir. Eğitimin geleneksel siyasal katılım üzerindeki etkisine dair ihtimaller, eğitimin bireyin siyasete dair bilgisinin ve eleştirel düşünme becerilerinin artmasını sağladığı ve bireyde katılıma yönelik bir sorumluluk hissi yarattığıdır (Burden, 2009; Campbell, 2009). Ancak seçime

katılma davranışının seçmenin kendi siyasal eğilimlerini yansıtan anlamlı bulunduğu tercihlerin mevcut olmasıyla yakından ilişkili olduğu düşünüldüğünde, eğitim seviyesi daha düşük olanların daha yüksek olanlara kıyasla sandığa daha fazla gitmesi Türkiye’deki siyasi seçeneklerin toplumun daha yüksek eğitim seviyesine sahip kesimlerine daha az hitap ettiğine işaret edebilir. Diğer yandan seçime katılma kimlerin siyasal tercihlerinin siyasal aktörler tarafından siyasa oluşturma süreçlerinde girdi olarak değerlendirileceğini belirleyen faktörlerden biri olduğu için, eğitim seviyesi daha düşük olanların sandığa daha fazla gitmesi Türkiye’deki siyasal aktörlerin gündemlerini ve söylemlerini toplumun bu kesimlerinin ihtiyaçları ve talepleri yönünde oluşturmalarına etki edebilir. Bu iki ihtimal bir arada değerlendirildiğinde seçime katılma ve eğitim seviyesi arasındaki negatif ilişkinin Türkiye’de daha yüksek ve daha düşük eğitim seviyesine sahip kesimler arasındaki ayrımı perçinliyor olması söz konusu olabilir.

Bütün bağımsız değişkenlerin eklendiği geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılım modelinde, katılım ve eğitim arasındaki ilişkinin kaynak modeli çerçevesindeki beklenti yönünde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olması daha yüksek eğitim seviyesine sahip olmanın özellikle protesto etkinliklerine katılmayı arttırdığını göstermektedir. Bu bulgu iki ihtimali önerebilir. Birincisi, toplumun eğitim seviyesi daha yüksek olan kesimleri, siyasal taleplerini dile getirmek için seçime katılma gibi geleneksel katılım yollarından ziyade imza kampanyasına, greve ve boykota katılma gibi geleneksel olmayan katılım yollarını daha fazla tercih ediyor olabilir. İkincisi, eğitim seviyesi daha yüksek olan kesimler eğitim seviyesi daha düşük olan kesimlere kıyasla genel olarak siyasal kararlar konusunda daha memnuniyetsiz olabilir. Bir başka ifadeyle, siyasal sistemin farklı seviyelerdeki işleyişi eğitim seviyesi daha yüksek olanların siyasal tercihlerine ve taleplerine daha az hitap ediyor olabilir.

Seçime ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılım modelleri arasındaki diğer ana fark genel olarak siyasal güven ve seçime katılma arasındaki ilişkinin pozitif olması, siyasal güven ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılım arasındaki ilişkinin negatif olmasıdır. Özellikle geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılım ile siyasal güven değişkenlerinin tümü arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir. Bu durum Türkiye’de siyasal güvenin azalması ile protesto etkinliklerine katılma arasında güçlü bir bağ olduğunu göstermektedir. Bu bulgu Akgün’ün (2001) çalışmasında daha kapsamlı biçimde tartıştığı gibi güven eksikliğinin siyasal sisteme yönelik meşruiyet algısını erozyona uğratabileceği ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılımı arttırabileceği savlarını desteklemektedir. Ayrıca, bu bulgu siyasal katılım literatüründe görece daha az pekişmiş bir bulgudur. Görece çok az sayıda araştırma siyasal güven ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere

katılım arasında güçlü bir ilişki tespit etmiştir. Bu anlamda Türkiye’de üç ayrı zaman diliminde gerçekleştirilmiş ve on beş yıllık bir döneme yayılmış araştırmaların verilerinin siyasal güvenin azalması ile geleneksel olmayan siyasal faaliyetler arasında güçlü bir ilişkiyi göstermesi siyasal katılım literatürü açısından önemli bir bulgudur. Siyasal güven değişkenleri ve eğitim değişkeni ile geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılım arasındaki ilişkiler, Türkiye’de toplumun görece daha yüksek eğitim seviyesine sahip kesimlerinin siyasal sistemin işleyişinden ve demokratikliğinden memnuniyetsiz olduğunu ve siyasal kurumlara güvenlerinin az olduğunu göstermektedir.

Seçime katılma ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılma modelleri arasındaki üçüncü farklılık geleceğe yönelik siyasa tercihlerinden kaynaklanmaktadır. Ekonomik istikrarın ülkenin gelecek on yıl içindeki birincil siyasa hedefi olması gerektiğini düşünme ile seçime katılma arasında 2007 ve 2011 yıllarında gözlemlenen istatistiksel olarak anlamlı pozitif ilişki Türkiye’de özellikle 2000’li yıllarda iktisadi tercihler ve değerlendirmeler yönünde oy vermenin etkili olduğunu önermektedir. Bu bulgu Çarkoğlu’nun (1997) hükümetlerin ekonomik performansına göre görev sürelerinin bitiminde hükümeti oluşturan parti veya partilerin oy oranlarının değiştiğine yönelik bulgusunu kısmen desteklemektedir. Eğitim seviyesi daha düşük olanların daha yüksek olanlara kıyasla daha fazla sandığa gittiği göz önünde bulundurulduğunda, bu durum toplumun sosyo-ekonomik statüsü daha düşük olan kesimleri için iktisadi kaygılar temelinde oy vermenin başat seçmen davranışı desenlerinden biri olduğunu önerebilir. İstihdam değişkeni ve seçime katılma arasındaki ilişkinin yönünün 1996 yılı için negatif, 2007 ve 2011 yılları için pozitif ve 2011 yılı için istatistiksel olarak anlamlı olması da 2000’li yıllarda sosyo-ekonomik statüsü görece düşük olanlar için iktisadi oy verme davranışının söz konusu olabileceği tahminini kısmen desteklemektedir. İktisadi oy verme davranışının daha ayrıntılı bir ölçümü ancak seçmenlerin bir seçimden diğerine hangi partilere hangi değerlendirmeler çerçevesinde oy verdiğini tespit eden mikro veriler kullanılarak mümkün olabilir. Ancak Türkiye’deki seçmen davranışı üzerine bu tip mikro verilerin batı demokrasilerindeki durumun aksine sistemli olarak toplanmıyor olması iktisadi temelli oy verme davranışının bireysel seçmenler seviyesinde analiz edilmesini mümkün kılmamaktadır.

Seçime katılma ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılma modelleri arasındaki dördüncü fark geleceğe yönelik siyasa tercihi değişkenlerinden ifade özgürlüğü ile seçime katılma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yokken, ifade özgürlüğü ile geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılma arasında istatistiksel olarak anlamlı ve güçlü bir pozitif ilişkinin olmasıdır. Bu durum Türkiye’de geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılanlar için ifade özgürlüğünün birincil önemde bir siyasa tercihi

olduğunu göstermektedir. Geleneksel olmayan siyasal faaliyetlerin bu çalışmada ağırlıklı protesto etkinliklerine fiili katılımı temsil ettiği göz önünde bulundurulduğunda, ifade özgürlüğünün her üç yıl için de istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olması, ifade özgürlüğün toplumun siyasal sistemin çeşitli kademelerinde verilen siyasal kararlardan memnun olmayan kesimlerinin özellikle önem verdiği bir konu olduğunu önerebilir. Seçime katılma modelinin işaret ettiği sandığa giden seçmen profili ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılım modelinin işaret ettiği profil arasındaki farklar göz önünde bulundurulduğunda demokratiklik ve ifade özgürlüğünün korunması gibi fikirselle ve düşünselle faktörlere önem verenlerin siyasal sistemin geleneksel girdi kanallarının işleyişinden hoşnutsuz olması söz konusu olabilir.

Sonuç

Bu çalışmada Türkiye'de seçime katılma ve geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılmaya etki eden bireysel seviye faktörleri Türkiye Değerler Araştırması'nın 1996, 2007 ve 2011 yıllarındaki sonuçlarından sağlanan mikro veriler kullanılarak karşılaştırılmıştır. Çalışmanın bulguları Türkiye'de eğitim seviyesi ve seçime katılma davranışı arasında güçlü bir negatif bir ilişkinin olduğunu, ancak protesto etkinliği niteliğindeki geleneksel olmayan siyasal faaliyetlere katılım ile eğitim seviyesi arasında ise güçlü bir pozitif ilişkinin olduğunu göstermektedir. Çalışmanın diğer temel bulgusu, Türkiye'de, siyasal güvenin yüksek olması ile seçime katılma davranışı arasında pozitif bir ilişkinin olduğu, ancak siyasal güvenin düşük olmasının protesto etkinliğine katılma üzerinde güçlü bir pozitif etkisinin olduğunu göstermektedir. Bunların yanında çalışmanın bulguları iktisadi siyasa tercihlerinin sandığa gitme üzerinde etkili olduğunu, ancak protesto etkinliklerine katılma üzerinde ifade özgürlüğünün korunması gibi düşünselle faktörlere dair siyasa tercihlerinin etkili olduğunu önermektedir. Bu bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'de toplumun eğitim seviyesi görece düşük ancak siyasal sistemin işleyişine ve siyasal kurumlara güveni yüksek kesimlerinin sandığa daha fazla gittiğini, eğitim seviyesi görece yüksek ancak siyasal sistemin işleyişine ve siyasal kurumlara güveni düşük kesimlerinin protesto etkinliklerine daha fazla katıldığını göstermektedir. Bu sonuçlar Türkiye'de siyasal katılım bakımından kısmen seçkin hoşnutsuzluğu (*elite disaffection*) olarak ifade edilebilecek bir olguya ve toplumun belirli kesimlerinin anaakım geleneksel siyasal katılım mekanizmalarının işlevselliği konusunda güven eksikliği olduğuna işaret etmektedir.

Kaynakça

- Akgül, Birol (2001), "Türkiye'de Siyasal Güven: Nedenleri ve Sonuçları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56 (4): 1-23.
- Almond, Gabriel A. ve Sidney Verba (1963), *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Countries* (London: Sage).
- Anderson, Christopher J. (2007), "The End of Economic Voting? Contingency Dilemmas and the Limits of Democratic Accountability", *Annual Review of Political Science*, 10: 271-296.
- Bélanger, Éric ve Richard Nadeau (2005), "Political Trust and the Vote in Multiparty Elections: The Canadian Case", *European Journal of Political Research*, 44 (1): 121-146.
- Blais, André ve Agnieszka Dobrzynska (1998), "Turnout in Electoral Democracies", *European Journal of Political Research*, 33 (2): 239-261.
- Blais, André ve Kenneth R. Carty (1990), "Does Proportional Representation Foster Voter Turnout?", *European Journal of Political Research*, 18 (2): 167-181.
- Brady, Henry E., Sidney Verba ve Kay Lehman Schlozman (1995), "Beyond SES: A Resource Model of Political Participation", *American Political Science Review*, 89 (2): 271-294.
- Brody, Richard A. ve Benjamin I. Page (1972), "Comment: The Assessment of Policy Voting", *The American Political Science Review*, 66 (2): 450-458.
- Çarkoğlu, Ali (1997), "Macroeconomic Determinants of Electoral Support for Incumbents in Turkey, 1950-1995", *New Perspectives on Turkey*, 17 (2): 75-96.
- Esmer, Yılmaz (1995), "Parties and the Electorate: A Comparative Analysis of Voter Profiles of Turkish Political Parties", Balım, Çiğdem, Ersin Kalaycıoğlu, Cevat Karataş, Gareth Winrow ve Feroz Yasamee (Der.), *Turkey: Political, Social and Economic Challenges in the 1990s* (Leiden: E. J. Brill): 74-89.
- Esmer, Yılmaz (2002), "At the Ballot Box: Determinants of Voting Behavior", Sayari, Sabri ve Yılmaz Esmer (Der.), *Politics, Parties, and Elections in Turkey* (Boulder, CO: Lynne Rienner): 91-114.
- Fennema, Meindert ve Jean Tillie (1999), "Political Participation and Political Trust in Amsterdam: Civic Communities and Ethnic Networks", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 25 (4): 703-726.
- Fiorina, Morris P. (1978), "Economic Retrospective Voting in American National Elections", *American Journal of Political Science*, 22 (2): 426-443.
- Geys, Benny (2006), "Explaining Voter Turnout: A Review of Aggregate-Level Research", *Electoral Studies*, 25 (4): 637-663.
- Gönlund, Kimmo ve Maija Setälä (2007), "Political Trust, Satisfaction and Voter Turnout", *Comparative European Politics*, 5 (4): 400-422.
- Healy, Andrew ve Neil Malhotra (2013), "Retrospective Voting Reconsidered", *Annual Review of Political Science*, 16: 285-306.
- Highton, Benjamin (2004), "Policy Voting in Senate Elections: The Case of Abortion", *Political Behavior*, 26 (2): 181-200.
- Jackson, Robert A. (1995), "Clarifying the Relationship Between Education and Turnout", *American Politics Quarterly*, 23 (3): 279-299.
- Kaase, Max ve Alan Marsh (1979), "Political Action. A Theoretical Perspective", Barnes, Samuel ve Max Kaase vd. (Der.), *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies* (Beverly Hills, CA: Sage): 27-56.

- Kaase, Max (1999), "Interpersonal Trust, Political Trust and Non-Institutionalized Political Participation in Western Europe", *West European Politics*, 22 (3): 1-21.
- Kalaycıoğlu, Ersin (1994), "Elections and Party Preferences in Turkey: Changes and Continuities in the 1990s", *Comparative Political Studies*, 27 (3): 402-424.
- Lewis-Beck, Michael S. ve Mary Stegmaier (2000), "Economic Determinants of Electoral Outcomes", *Annual Review of Political Science*, 3: 183-219.
- Marsh, Alan ve Max Kaase (1979), "Measuring Political Action", Barnes, Samuel ve Max Kaase vd.(Der.), *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies* (Beverly Hills, CA: Sage): 57-96.
- Milbrath, Lester W. (1965), *Political Participation. How and Why People Get Involved in Politics* (Chicago: Rand McNally).
- Norris, Pippa (2002) *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism* (New York: Cambridge University Press).
- Radcliff, Benjamin ve Patricia Davis (2000), "Labor Organization and Electoral Participation in Industrial Democracies", *American Journal of Political Science*, 44 (1): 132-141.
- Sabucedo, Jose Manuel ve Constantino Arce (1991), "Types of Political Participation: A Multidimensional Analysis", *European Journal of Political Research*, 20 (1): 93-102.
- Schlozman, Kay Lehman (2002), "Citizen Participation in America: What Do We Know? Why Do We Care?", Katznelson, Ira ve Helen V. Milner (Der.), *Political Science: State of the Discipline* (New York: Norton): 433-461.
- Smets, Kaat ve Carolien van Ham (2013), "The Embarrassment of Riches? A Meta-Analysis of Individual-Level Research on Voter Turnout", *Electoral Studies*, 32 (2): 344-359.
- Sweet, Stephen ve Karen Grace-Martin (2012), *Data Analysis with SPSS* (Boston: Pearson).
- Verba, Sidney ve Norman H. Nie (1972), *Participation in America: Political Democracy and Social Equality* (New York: Harper and Row Publishers).